

VĀRDU SAVIENOJUMI AR LIETVĀRDU AUSS LVVV MATERIĀLOS

Anna Frīdenberga
(LU Latviešu valodas institūts)

auss

la. *auss*, lie. *ausis*, pr. *ausins* (dsk. ak.), gotu *ausō*;
kr. *yxo*, bkr. *vyxo*, čehu, poļu *ucho*; vācu *Ohr*,
grieķu *ōs*, lat. *auris*...

- ✗ *Ohr/ Auß/ Aufśis*. (Manc1638_L, 134B₁₅)
- ✗ *ein Ohr/ ta Auß*. (Manc1638_PhL, 249₂₁)
- ✗ *Auśś, das ohr*. (Fuer1650_70_1ms, 27₂₇)
- ✗ *Auśś. das Ohr*. (Fuer1650_70_2ms, 38₄)

Vārdu savienojumi

- ✗ **Bieži lietotie brīvie vārdu savienojumi** bez nozīmes skaidrojuma. Tie vārdnīcā tiek ievietoti pēc biežuma principa, t. i., ir iekļauti visi brīvie vārdu savienojumi, kas seno tekstu korpusā sastopami vismaz trīs reizes.
- ✗ **Stabili vārdu savienojumi**, bez īpaša nozīmes pārnesuma, bet ar nozīmes skaidrojumu. Tie ir vārdu savienojumi, kuru semantika tieši neizriet no šķirkļa vārda semantikas, bet kuriem nepiemīt īpašs nozīmes pārnesums.
- ✗ **Frazeoloģismi** jeb stabili vārdu savienojumi ar ievērojamu nozīmes pārnesumu; tiek sniegts nozīmes skaidrojums.

auss

- 1) auss, dzirdes orgāns;
- 2) dzirde, dzirdes spēja
 uztvere, izpratne (par dzirdēto) (LLVV)
- ✗ auss; dzirde, dzirdes spēja, arī *pārn.* (LVVV)
- ✗ auss, dzirdes orgāns
 dzirde
 uztvere, izpratne par dzirdēto (MLVV)

Brīvie vārdu savienojumi

ausis aizskart, ar ausīm klausīt(ies), ar ausīm dzirdēt (nedzirdēt), ausi nocirst;

aus(i)s dzird, ausis nedzird (vairs), ausis (ir) dzirdēt, ausīs skanēt/atskanēt

✗ *ar ausīm klausīt(ies)*

✗ *Un tas Wihrs šazzija us man: Tu Zilweka Behrns/ škattajs ar tawahm Azzim/ un klauši ar šawahm Aušim/ un leez wehra^ wiššu/ ko es tew rahdišchu.. (VD1689_94, Ech, 40:4)*

✗ *klausies uzmanīgi ar savām ausīm (Bībele 1965)*

✗ *klausies ar ausīm (Bībele 2012)*

Brīvie vārdu savienojumi

- ✗ ***ar ausīm klausīt(ies)***
- ✗ *WEhl šazzija Wiņsch us manni: Tu Zilweka Behrns/ nemm wiśśus mannus Wahrdus/ ko es us tewi runnaśchu/ tawa^ Širdi^/ un klausi tohs ar tawahm Auśim.
(VD1689_94, Ech, 3:10)*
- ✗ *uzklausies labi ar savām ausīm (Bībele 1965)*
- ✗ *klausies uzmanīgi (Bībele 2012)*
- ✗ *klausīties ar abām ausīm ‘ļoti uzmanīgi’*
- ✗ *klausies ar ausīm ‘saka, pamudinot klausīties uzmanīgi’*
- ✗ *klausīties abām ausīm, mit beiden Ohren ‘uzmanīgi, vērīgi klausīties’ (ME)*

Stabilie vārdu savienojumi

- ✗ *ausu/aušu kārnāmais, kārnījams* ‘ausu tīrāmā karotīte’
- ✗ *ausu sārņi* ‘ausu sērs’
- ✗ *auss/ausu skripstiņš* ‘auss ļipiņa, auss skrimslis’
- ✗ *aušu sprādze(s)* ‘auskari’

- ✗ *Tad noplešē wišši Łaudis tahs šelta Aušchu=Sprahdšes/kas wiņņu Auši^s bija/ un atnešše tahs pee Aa#roņa.*
(VD1689_94, 2Moz, 32:3)
- ✗ zelta auskarus (Bībele 1965)
- ✗ zelta riņķus, kas tiem bija ausīs (Bībele 2012)

Stabilie vārdu savienojumi

- ✗ *auss/ausu skripstiņš* ‘auss ļipiņa, auss skrimslis’
- ✗ *Aušu=Skripstiņ.Ohr=Knörpel.* (Fuer1650_70_2ms, 38₁₀)
- ✗ *Un tas tappe nokauts/ un Mohfus ņehme no wiņņa Aśśins / un likke to us Aa&roņa labbas Auś=Skripstiņu/ un us wiņņa labbas Rohkas Jhkśchķi/ un us wiņņa labbas Kahjas leelu Pirkftu.* (VD1689_94, 3Moz, 8:23)
- ✗ auff den rechten Ohrknorbel, auff den knörbel seines rechten ohrs (Lutherbibel 1545)
- ✗ auss skripstiņš (Bībele 1965)
- ✗ auss ļipiņa (Bībele 2012)

Stabilie vārdu savienojumi

(iz)saukt priekš (kāda) ausīm, lasīt priekš (kāda) ausīm, runāt (nerunāt) priekš kāda ausīm, sacīt priekš (kāda) ausīm, nākt priekš (kāda) ausīm

- ✘ *Kad nu tee Wehftnešchi nahze us Gibeju/ Saula Pilsšahtu/ un to preekšch to Łaufchu Aušim runnaja/ tad pazehle wiśśi Łaudis śawu Balśi/ un raudaja. (VD1689_94, 1Sam, 11:4)*
- ✘ *un izstāstīja visus šos vārdus tautai (Bībele 1965)*
- ✘ *un stāstīja to ļaudīm (Bībele 2012)*
- ✘ *vnd redten solchs fur den ohren des volcks (Lutherbibel 1545)*

Stabilie vārdu savienojumi

- ✗ *izsaukt/saukt priekš (kāda) ausīm*
- ✗ *UN Wiņsch śauze preekšch mannahm Auśim ar ſtipru Balśi/ un śazzija: Lai ta Pilsśahta Peemekletaji tuwu nahk/ un ikweens ar śaweem Kauśchanas Eerohtścheem śawa^ Rohka^.*
(VD1689_94, Ech, 9:1)
- ✗ *Es dzirdēju, ka viņš stiprā balsī sauca.. (Bībele 2012)*
- ✗ *Tad isśauz jelle preekšch to Ļaufchu Auśim/ un śakki: kas bailigs/ un bes Drohśchibas irr/ tas laid atgreeschahs/ un ſteidfin ſteidſahs no Gileadas Kalna. VD1689_94, Sog, 7:3*
- ✗ *Tāpēc izziņo, ļaudīm dzirdot.. (Bībele 2012)*

Stabilie vārdu savienojumi

- ✘ *lasīt priekš (kāda) ausīm*
- ✘ *Un wiņsch laśśija wiśśus Wahrdus tahs Derribas Grahmatas preekśch wiņņu Auśim/ kas ta KUNGA Namma^ tappe atrafta. (VD1689_94, 2Ken, 23:2)*
- ✘ *Viņš tiem lasīja priekšā Kunga namā atrastās derības grāmatas vārdus.. (Bībele 2012)*
- ✘ *Un Zewanijus tas Preefteris bij šcho Grahmatu preekśch ta Praweeta Jeremijus Auśim laśśijs. (VD1689_94, Jer, 29:29)*
- ✘ *Un praviētis Cefanja nolasīja šo vēstuli, pravietim Jeremijam dzirdot. (Bībele 2012)*

Stabilie vārdu savienojumi

- ✗ ***(iz)saukt priekš (kāda) ausīm*** ‘saukt (kādam dzirdot)’
- ✗ ***lasīt priekš (kāda) ausīm*** ‘lasīt priekšā’
- ✗ ***runāt (nerunāt) priekš (kāda) ausīm*** ‘runāt, sacīt (kādam)’
- ✗ ***sacīt priekš (kāda) ausīm*** ‘sacīt (kādam dzirdot)’

Stabilie vārdu savienojumi

- ✖ *nākt priekš (kāda) ausīm* ‘kļūt zināmam; sasniegt (kādu)’
- ✖ *Kad man Behdas irr/ tad peešauzu es to KUNGU/ es peešauzu mannu Deewu/ tad klausa wiņsch mannu Balši no šawa Deewa Namma/ un manna Brehkšchana nahk preekšch wiņņa Auśim. (VD1689_94, 2Sam, 22:7)*
- ✖ *..un mans izbaiļu sauciens nonāca Viņa ausīs.. (Bībele 1965)*
- ✖ *Tad tawas Trakkošchanas deh/ prett man/ un tawas Wehlibas pehz/ ka ta preekšch mannahm Auśim nahkuši/ likšchu es šawu Makšchķeri tawa^s Nahši^s/ un Laufchņus tawa^ Mutte^.. (VD1689_94, 2Ken, 19:28)*
- ✖ *..tava nekaunība man nākusi ausīs.. (Bībele 2012)*

Stabilie vārdu savienojumi

- ✗ *atdarīt ausis, ausis atveras, atgriezt ausis, ausis griezt (šurp) (pie kāda vai kaut kā), ausis locīt*
- ✗ *aizbāzt ausis, ausis aizbakstīt, aizardēt savas ausis*
- ✗ *atgriezt ausis, ausis griezt (šurp) 'klausīties, uzklausīt, pievērsties'*
- ✗ *ARan czilgims bhedims βoudtczo es py thöw / kunx Dews packlouffe manne Szouckfchenne / Touwes βeeliges Außes greße py man / Vnd manne Luuckfchenne thös attwer..*
(UP1587, L4A₂₃)

Stabilie vārdu savienojumi

- ✘ *ausis griezt (pie kāda), atgriezt ausis* ‘klausīties, uzklausīt, pievērsties’
- ✘ *..ak Deews! greef tawu Auši pee mannim/ klausī mannu Wallodu.* (VD1689_94, Ps, 17:6)
- ✘ Dievs, pievērs man ausi, uzklausi mani.. (Bībele 2012)
- ✘ *Kad juhs nu atgreefušchees preekšch ta KUNGA raudajat/ tad ne klausīja tas KUNGS juhšu Balkšni/ un ne greefe šawas Aušis us jums.* (VD1689_94, 5Moz, 1:45)
- ✘ Kungs neklausījās, ko jūs sakāt, – viņš jūs neuzklausīja. (Bībele 2012)
- ✘ *Bet tee manni ne irr klausījšchi/ neds šawas Aušis atgreefušchi/ bet irr šawu Pakaušu apzeetinajšchi niknaki turredamees neka` wiņņo Tehwi.* (VD1689_94, Jer, 7:26)
- ✘ Bet viņi manī neklausījās – pat ausi nepakustināja.. (Bībele 2012)

Frazeologismi

atdarīt ausis, atveras ausis ‘sākt klausīties, uzklausīt’

- ✘ *Klaufsetajeems buhß Deews att=darriet tahß aufsis/ ka tee to Deewa Wahrdu ta warr djirrdeht / ka taß noteek winjo nabbaghai Dwehfselei par labb. (Manc1654_LP1, 258₂₈)*
- ✘ *Tad taps to Aklu Azzis atwehrtas/ un to Kurlu Auśis atdarritas. (VD1689_94, Jes, 35:5)*
- ✘ *Vnde tudeline atwherees ßöw winge Auβes / vnde tas Szaytz winges Mheles thappe fwabbadtz / vnde treßey tefcham. (EvEp1587, 168₁₂)*
- ✘ *Un tuda! atwehrehs wiņņa Auśis/ un ta Śaite wiņņa Mehles tappe śwabbada/ un runnaja pareifi. (JT1685, Mk, 7:35)*

Frazeoloģismi

- ✗ ***ausis aizbāzt/āzbāzt, ausis aizbakstīt***
- ✗ *aušis ahsbahst, die ohren verstopfen.*
(Fuer1650_70_1ms, 27₂₈)
- ✗ *Ock / manns Draugs / Kaß šawas Aufšis aisbahfch / nhe ghribbādams dfirrdeht to Šaukšchanu tha Nabbagha / taß arridfan brehx / bett Wings nhe taps paklaufšietz.*
(Manc1654_LP2, 217₇)
- ✗ *Kas šawu Auši aisbahfch no Aššins=Grehku Klaušišchanas/ kas šawas Azzis aisdarra/ ka tahs to Łaunu ne usluhko.*
(VD1689_94, Jes, 33:15)
- ✗ *kas aizbāž savas ausis, lai nedzirdētu runas par asins darbiem..*
(Bībele 1965)
- ✗ *kas aizbāž ausis, kad sauc uz varasdarbiem..* (Bībele 2012)

Frazeologismi

- ✗ ***ausis aizbakstīt*** ‘negribēt kaut ko dzirdēt’
- ✗ *Ka taß nahkahß? Taß Wälls gir tadam Zillwäkam tahß Aufsis ais=baxtijis / ka taß irr dfirrdädams Deewa Wahrdu / tomähr pehtz to nhe darra.* (Manc1654_LP1, 318₂₆)
- ✗ *Kaß šawas Aufsis aisbaxta preekfch tho Nabbagho Šauckfchannu / taß arridsan šaux / vnd nhe taps paklaufšietz.* (Manc1637_Sal, 68₁₆)
- ✗ Kas savas ausis aizbāž pret nabago.. (Bībele 1965)
- ✗ Kas aizbāž ausis, kad nabags brēc.. (Bībele 2012)

Frazeoloģismi

- ✗ *pa vienu (šo) ausi ieiet, pa otru atkal iziet*
'saka, ja kāds ātri aizmirst dzirdēto, neievēro to, kas teikts'
- ✗ *lie. pro vienq ausj jējo, pro kitq išējo*
- ✗ *Deewa Wahrda` / ko tu dfirrdi aran Deewa Ghramatu runnajam no Deewa Šohdibas unnd Paftaru Deenu / to nhe leeds pa weenu Aufši ee=eet / pa ohtru attkal iß=eet / bett jemm to währa` / abdohma to labbe / tha ka Deewa Wahrds töw no to śacka / tha und nhe zittade taß notix. (Manc1654_LP2, 414{394}_3)*

Frazeoloģismi

- ✗ ***biezas ausis*** ‘saka, ja cilvēks labi nedzird, izliekas nedzirdam’
- ✗ *dicke Ohren/ obtusae, beefas Aufsis.*
(Manc1638_PhL, 250₈)
- ✗ *In diesen Zeiten haben die Menschen dicke Ohren/
das sie Gottes Wort wollen weder hören noch
fassen/ schinnieß laikohß teems Zillwäkeems beefas
Aufsis gir/ ka tee Deewa Wahrdu ney dfirrdeht ney
śayembt ghribb.* (Manc1638_PhL, 250₁₂)
- ✗ *Beesas Auśis dicke Ohren..* (Fuer1650_70_2ms, 62₅)

Frazeoloģismi

- ✗ **plānas ausis** ‘laba dzirde, uztvere’
- ✗ *Oho! ka tam tad tick plahnas Aufsis. Bett kad winjam buhß dfirrdeht Deewa Wahrdu / unnd aran to passchu mahziteeß / attstahteeß no Ghräkeems / und pehtz Deewa Prahtu dfiewoht / tad winjam tick beefas Aufsis / ka Wings nheneeka dhe warr dfirrdeht. (Manc1654_LP2, 216₁₄)*
- ✗ **platas, izpletušās ausis** ‘laba dzirde’
- ✗ *Kapehtz tad dhe ghribbi tu ar plattahm Aufseem Deewa tha wißewallditaja Kungha Wahrdu klaufsiet / unnd to währa` jembt? (Manc1654_LP2, 102₃₀)*

Frazeologismi

- ✗ *skanīga(s) aus(i)s, skaņas ausis, skaļas ausis*
- ✗ *Skannighu Aufši / vnd redfighu Atz/ tohß abbi diwi darra taß Kunx. (Manc1637_Sal, 65₇)*
- ✗ Dzirdīgu ausi un redzīgu aci – Kungs ir radījis tās abas. (Bībele 2012)
- ✗ *Arr fkaņņahm Aufsihm dfirrd taß Kungs Jefus tawu Luhśchanu / tick dries ka tu ee=śahtzśatziet : Ock Kungs nhe pa=ślepp tawu Waighu preekfch mann Bāhdahß buhdamu .. (Manc1654_LP1, 68₂₇)*
- ✗ *Skallās auśśis, schalle ohren. (Fuer1650_70_1ms, 267₁₉)*

Paldies par uzmanību!